

דבר העורך

מדוע רגילים לומר 'מזרח'!?

בלשון בני אדם נקרא הקיר שבו ניצב ארון הקודש בשם 'מזרח', וכן מתפללים למזרח, ולפני התפילה מבררים היכן 'צד מזרח' כדי להתפלל לשם, כאשר מדברים על אירוע, שואלים 'מי יושב במזרח', כאשר המילה 'מזרח' הוא כינוי לחשיבות, שולחן הכבוד של המעמד.

לאמיתו של דבר מצד גדרי ההלכה הביטוי 'מזרח' הוא ביטוי מושאל לכיוון התפילה, ואינו המשמעות המדויקת של המושג, שכן כיוון התפילה הוא לכיוון מקום המקדש מכל ד' רוחות השמים, ממזרח וממערב, מצפון ומדרום, פונים כל בני ישראל בקשר כל ינתק לנקודה מרכזית אחת, מקום המקדש.

ומאלו מובן, שבדימונה הדרומית מתפללים לצד צפון, בעפולה הצפונית מתפללים לצד דרום, באשדוד המערבית מתפללים לצד מזרח, ובמעלה אדומים המזרחית מתפללים לצד מערב. ישיבת מיר בזמן ששהו בשנחאי בסין שבמזרח התפללו למערב.

הכותל המערבי ממנו לא זזה שכינה מעולם, הוא הכותל שבצד מערב הר הבית, הקרוב ביותר למקום השכינה שהיה בקודש הקדשים במערב בית המקדש. כך, שבבית המקדש עצמו, התפללו לצד מערב, ואילו המתפלל בכותל במערבי, מתפלל לכיוון מזרח.

בבתי כנסת עתיקים בגליל מזמן חז"ל שנמצאו בחפירות, ניכר בבירור שהעמידו את ארון הקודש לכיוון דרום, לצד ירושלים, ולא לכיוון מזרח.

'המזרח' קיבל את חשיבותו בלשון בני אדם בארצות אירופה, כי מדינות אירופה נמצאות במערב צפון ארץ ישראל, וכיוון התפילה הוא לצד מזרח העולם. גם בזמננו בריכוזים גדולים של אחינו בני ישראל מתפללים באופן כללי לכיוון מזרח, כמו ירושלים (במערב העיר), בני ברק, אירופה וארה"ב.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

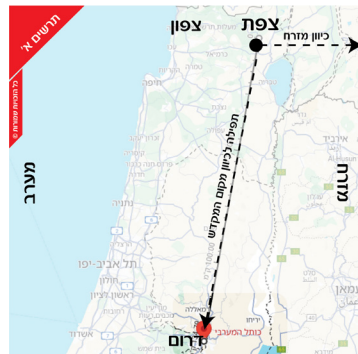
'כיוון התפילה'

וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה

הקדמה: אנחנו עומדים בתחילת סדרת גיליונות בנושא כיוון התפילה, נושא הגיליון הנוכחי הראשון בסדרה (מספר 463) לאיזה כיוון צריך להתפלל תפילת שמונה עשרה, האם לכיוון מקום המקדש (תרשים א') או למזרח (כפי שאומרים העולם היכן מזרח?), ומה הדין כאשר נמצא בקו אלכסון לירושלים ולמקום המקדש, האם צריך שיהיה מדויק, או מספיק רוח שהוא לצד ירושלים (תרשים ב').

1. שיטות האמוראים בגמ'

למקום המקדש: נחלקו האמוראים בגמ', לאיזה כיוון צריך להתפלל תפילת שמונה עשרה.

מ ו ב ו א ר
בגמ' (ברכות
דף ל) היה
עומד בחוץ
לארץ, יכיון
את לבו כנגד
ארץ ישראל,
ש נ א מ ר
(מלכים א
פרק ח פסוק
מח) וְהִתְפַּלְלוּ
אֶלֶיךָ דָּרָךְ
אֶרְצָם. היה
עומד בארץ

ישראל, יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר (מלכים א פרק ח פסוק מד) וְהִתְפַּלְלוּ אֶל דִּ' דָּרָךְ הָעִיר אֲשֶׁר בְּחָרְתָּ. היה עומד

הגיליון הוקדש לזכות פנינה מרגלית
בת רחל תחי', שתזכה לראות בנינים ובני
בנינים עוסקים בתורה ובמצוות,
בבריות גופא ונהורא מעליא, אמן.

בירושלים, יכוין את לבו כנגד בית המקדש, **שנאמר** (דברי הימים ב פרק ו פסוק לב) וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה. היה עומד בבית המקדש, יכוין לבו כנגד בית קודש הקדשים, **שנאמר** (מלכים א פרק ח פסוק לה) וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמִּקְוֶם הַזֶּה. היה עומד בבית קודש הקדשים, יכוין את לבו כנגד בית הכפורת, היה עומד אחורי בית הכפורת, יראה עצמו כאילו הוא לפני הכפורת.

מסיימת הגמ', נמצא, עומד במזרח מחזיר פניו למערב, במערב מחזיר פניו למזרח, בדרום מחזיר פניו לצפון, בצפון מחזיר פניו לדרום, נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד, **דכתיב** (שיר השירים פרק ד פסוק ד) כְּמַגְדָּל דָּוִד צְאֲרָאָךְ בְּנֵי לְתַלְפִּיזִית, תל שכל פיות פונים בו.

הדרשות מהפסוקים הם מתפילת שלמה בעת חנוכת בית המקדש, ולשון **הפסוקים** (מלכים א פרק ח פסוק כב, מד, מח, ודרשה אחת היא מהפסוק בדברי הימים) וַיַּעֲמֵד שְׁלֹמֹה לְפָנֵי מִזְבֵּחַ ה' נֶגְדַת כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּקְרָא כָּפּוּי הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וכו', וְהִתְפַּלְלוּ אֵל ה' דְּרָךְ הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בָּהּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנִיתִי לְשִׁמְךָ: וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דְּרָךְ אֲרָצֶם אֲשֶׁר נָתַתָּה לְאַבוֹתֶם הָעִיר הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנִיתִי לְשִׁמְךָ:

ומבואר בתוס' (ברכות ל. ד"ה היה עומד) **וברא"ש** (סימן יט) שלא גורסים 'לבו', כי צריך לכוון את פניו וגופו ממש. מאידך **הרי"ף** (דף כ: מדפי הרי"ף) גורס כגרסה שמופיעה בגמ' לפנינו 'כוין את לבו', ולשיטתו לכאורה היה צריך להיות שאין דין לכוון את פניו, אלא צריך לחשוב בלבו לפני התפילה, כאילו הוא נמצא בקודש הקדשים. אולם כותב ה**ב"ח** (סימן צד סעיף א ד"ה ובקומו) ליישב גירסה זו, שאמנם הכוונה לכוון את פניו, אלא שאי אפשר לכל אדם לכוון בדיוק, ולכן כתבו לכוון את לבו לאותו רוח שמחזיר פניו למרות שאינו מכוין ממש. והסיק ה**ב"ח**, שמכל מקום העיקר דטעות סופר הוא.

לצד השכינה: מאידך מבואר בגמ' (בבא בתרא דף כה.), שדנו היכן מקום השראת השכינה שצריך להתפלל לאותו כיוון, האם למערב או למזרח, או דלמא שכינה בכל מקום. לשיטת רבי אשעריא ורבי ישמעאל רוב ששת שכינה בכל מקום, ואפשר להתפלל לכל הכיוונים, ורב ששת אמר שאפשר להתפלל לכל כיוון חוץ מצד מזרח, כיון דמורו בה מיני, שהנוצרים מתפללים לכיוון מקום זריחת השמש. ולרבי יהושע בן לוי ורבי אבהו שכינה במערב.

והוכיח רבי יהושע בן לוי את שיטתו שהשכינה במערב, מכך שבצא השמים משתחווים לכיוון מערב, **שנאמר** (בחמיה פרק ט פסוק ו) וצָבָא הַשָּׁמַיִם לָךְ מִשְׁתַּחֲוִיִּים, ותמה עליו רב אחא בר יעקב אולי צבא השמים משתחווים למזרח, כעבד

שנוטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו. וכתב בפני שלמה (בבא בתרא כה. בתוס' ד"ה וצבא) שמדויק **בתוס'** (ברכות ל. ד"ה תלפיות), שלפי רב אחא בר יעקב השכינה היא במזרח. מאידך לדעת **התוס'** יום טוב (פרק ב משנה ט) רב אחא בר יעקב לא בא לחלוק ששכינה במזרח, אלא דוחה שאין להוכיח מצבא השמים ששכינה במערב, כי יתכן שהשכינה במזרח, וממילא אפשר לומר שהשכינה נמצאת בכל מקום.

עוד מבואר בהמשך הגמ' (בבא בתרא דף כה:): לשיטת רבי חנינא, בני בבל היושבים בצפונה של ארץ ישראל צריכים להדרים, ולומדים שבבל לצפונה של ארץ ישראל, **מהפסוק** (ירמיהו פרק א פסוק יד) מִצְפּוֹן תִּפְתָּח הַרְקָעָה עַל כָּל יִשְׂבֵי הָאָרֶץ. כלומר, רבי חנינא חולק על כל האמוראים של הסוגיא בבבא בתרא, וסובר שצריך להתפלל לכיוון ארץ ישראל, וכדעת הסוגיא בברכות.

ההכרעה להלכה: מבואר בתוס' (ברכות דף ל. ד"ה תלפיות, בבא בתרא דף כה. ד"ה לכל רותחא), **וברא"ש** (ברכות פרק ד סימן יט), **ובתוספות הרא"ש** (שם), **ובתוספות רבינו יהודה** (שם), שהאמוראים נחלקו בכיוון התפילה הראוי. לפי הסוגיא בברכות, וכן דעת רבי חנינא בסוף הסוגיא בבא בתרא, צריך להתפלל לכיוון מקום המקדש.

זוה שער השמים

התפילות עולות דרך מקום המקדש: דברים נפלאים כתב בסידור רבי יעקב עמדין (סולם בית א-ל עמוד יא) אפילו ששכינה בכל מקום, מכל מקום אין התפילה עולה בחוץ לארץ במסילה אחת דרך ישרה, כי צריכה לשלחה לארץ ישראל ולירושלים אל מקום בית המקדש, שכנגדו שם שער השמים בשמים, כמו שראה יעקב אבינו עליו השלום, כמפורש בתורה ושנוי בנביאים בתפילת שלמה המלך עליו השלום וְהִתְפַּלְלוּ אֵלַי דְּרָבָא אֲרָצָם, ומשולש בכתובים (דניאל פרק ו פסוק יא) וְנָכוּן פְּתִיחוּ לָהּ בְּעֵלְיָתָהּ נִגְדָה יְרוּשָׁלַם, והאומות מודות ומסכימות שאין התפילות עולות ומתקבלות אלא דרך שם.

ולכן, אל ילזו הדברים מנגד עיניך, וצפה דרך העיר אשר בחר בה השם לשכנו, עם שומותה עומדת בקדושתה, וחשוב כאילו אתה עומד בבית אלוקים לפני ארון השם.

וכתב השל"ה הקדוש (בהקדמה לסידורו "שער השמים"), וכעין זה כתב בספר זכר דוד (מאמר ג סוף פרק עו), וזה שער השמים, השער שעולות בו התפילות, לא על התפילות עצמן של יושבי ירושלים יצא הדבר, אלא על הכלל כולו, שבכל גליות ישראל כולו, תפילותיהן עולות דרך שער השמים.

ומבואר בחיי אדם (חלק א כלל כב סעיף י), ובכפי החיים (סופר, סימן צד ס"ק א), ובבן איש חי (שנה ראשונה פרשת יתרו), הטעם שצריך להתפלל לכיוון בית המקדש, כיון שכל התפילות עולות דרך שם שהוא שער השמים.

והוסיף הבן איש חי (שם) עצה טובה לזכור, לכתוב באותיות גדולות בתוך הסידור לפני תפילת שמונה עשרה, את המילים, ירושלים, בית המקדש, קודש הקדשים, והוא מנהג טוב, כי ברביעי הטרדות צריך לעשות לעצמו תזכורת, כענין הפסוק (ירמיהו פרק לא פסוק כ) הֲצִיבִי לָךְ צִיָּנִים.

וכתב החפץ חיים (מחנה ישראל מהדורה שלישית עמוד 128) גם למי שמבקש בקשות שלא בשעת התפילה, צריך לכיון שילך התפילה דרך ארץ ישראל, ומשם עד ירושלים, ומשם לבית קודש הקדשים.

ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קודש הקדשים, היה עומד בירושלים, יחזיר פניו למקדש ויכוין גם לבית קודש הקדשים, היה עומד אחורי הכפורת, מחזיר פניו לכפורת.

ומפורש ברמב"ם (תפילה פרק ה הלכה א) שהדין לעמוד נוכח המקדש צריך ליזהר בו ולעשותו, אבל אינו מעכב בדיעבד, כגון שהיה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה.

ומבואר בטור (סימן צה), הביא הכף החיים (סימן צד ס"ק ג), שבכך שאנו מכוונים לצד בית המקדש, נחשב כאילו אנו עומדים בבית המקדש ומתפללים.

וציינו במשנ"ב מהדורת דרשו (סימן צד ביאורים ומוספים מספר 1) למה שכתב המשנ"ב (סימן צח ס"ק א), בשם הפני יהושע (ברכות תחילת פרק אין עומדין), שצריך לכוון את הכוונות שהזכרו בשו"ע (סימן צח סעיף א) קודם התפילה, ולא בתוך התפילה, כי בתוך התפילה עצמה צריך לכוון פירוש המילות.

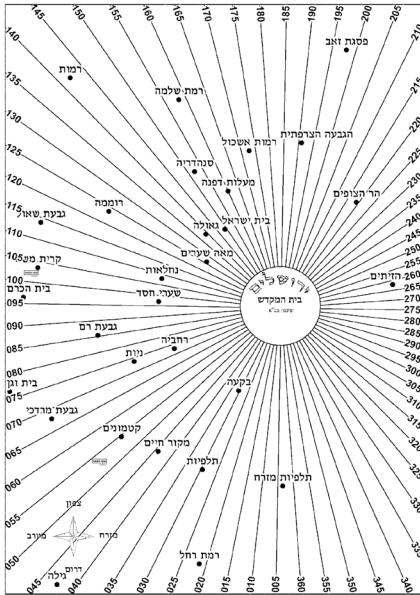
בסידור ווילנא (עמוד 90) לפני תחילת תפילת שמונה עשרה, כתב כך: בעמדו לתפלה יכוון הריני עומד לפני מלך

ואילו לדעת האמוראים בסוגיא בבבא בתרא, צריך להתפלל לכיוון מקום השראת השכינה, ונחלקו אם שכינה במזרח, או במערב, או שכינה בכל מקום. ואנו נוקטים להלכה שצריך להתפלל לכיוון מקום המקדש, ולכן כיום שאנו (במדינות אירופה) במערב ארץ ישראל, אנו פונים למזרח.

וחידש בבנין שלמה (שו"ת סימן ט) שבזמן שהיה בית המקדש בנוי, הכל מודים שצריך להתפלל לכיוון בית המקדש, כפי שעולה מהפסוקים המובאים בברייתא בברכות, ונחלקו האמוראים רק לאחר חורבן בית המקדש, האם קדושת בית המקדש וירושלים בטלה או לא, ואנן קיימא לן כשיטת האמוראים שלא בטלה קדושת בית המקדש וירושלים גם לאחר חורבן הבית.

לכתחילה: להלכה, נפסק ברמב"ם (תפילה פרק ה הלכה ג), ובשו"ע (סימן צד סעיף א, וסימן ג - סימן צד) הוא הסימן לאיזה 'צד' להתפלל, בשעת התפילה, בחוץ לארץ יחזיר פניו לכיוון ארץ ישראל, ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קודש הקדשים, היה עומד בארץ ישראל, יחזיר פניו כנגד

מזרח   צפון
מפת   עיר
בית המקדש   אשכנז

מאי 1971 - ת. שבת, מאיר בן טחמן (מסוד 11129) 108847

מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, והריני מכוון את לבי כעומד בבית המקדש אשר בירושלים במקום קודש הקדשים.

2. האם צריך גם וגם?

דיוקים לכאן ולכאן: כתב רבינו יונה (ברכות דף כ: מדפי הרי"ף), הביאו הבית יוסף (סימן צד), לגבי המבואר בגמ' שאדם הנמצא בחוץ לארץ צריך לכוון כנגד ארץ ישראל, אין הכוונה רק לארץ ישראל, אלא צריך גם כנגד ירושלים ובית המקדש וקודש הקדשים, וכשעומד בירושלים אינו צריך לכוון כנגד ירושלים שכבר עומד בתוכה, ולכן צריך לכוון רק כנגד בית המקדש וקודש הקדשים, וכן בהמשך הדרגות.

פשטות רהיטת לשונו משמע שצריך גם וגם, אולם מפורש בפרישה (סימן צד ס"ק א), וכן פשוט הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ה הלכה ג), והשו"ע (סימן צד סעיף א), וכן נוקט המשנ"ב (ס"ק ב), שהעומד בחוץ לארץ יחזיר פניו רק כנגד ארץ ישראל, ולא צריך לצדד לכיוון ירושלים וקודש הקדשים, ואלא יש דין נוסף שיכוין בלבו כאילו הוא עומד מול קודש הקדשים, למרות שאינו מחזיר פניו לשם.

והוסיף הפרישה (סימן צד), משל מאדם המצייר מטרה לחץ, אם הוא קרוב למטרה הוא מצייר נקודה קטנה בה הוא צריך לפגוע, אבל אם הוא רחוק מהמטרה עושה עיגול גדול שיפגע בתוכו, כך הקרוב לירושלים צריך להחזיר פניו לבית המקדש ממש, אבל אנו שמרוחקין מירושלים מספיק לכוון לארץ ישראל.

לפי שיטת הפרישה, מדוקדק היטב לשון הברייתא, שבכל הארצות צריך לכוון רק לארץ ישראל, ובארץ ישראל רק לירושלים, ובירושלים רק למקום המקדש, ובמקום המקדש לקודש הקדשים, ולומדים מפסוק שיש מעלה בכל

חלק בפני עצמו, ארץ ישראל, ירושלים, מקום המקדש, קודש הקדשים.

מאידך הכף החיים (סימן צד ס"ק ב) מביא את שיטת הכל-בו, שגם בחוץ לארץ צריך לכוון את פניו כנגד ארץ ישראל וירושלים וקודש הקדשים ממש. ופירש שזה גם כוונת רבינו יונה.

3. המעלה בצד מזרח דרום

הכיוון באירופה: מבואר בטור (סימן צד), וסמ"ג (עשין ט), הביאו הרמ"א (סימן צד סעיף ב), שבכל מדינות האשכנזים המנהג להתפלל לצד מזרח מפני שיושבים לצד מערב של ארץ ישראל, וכאשר אנו מכוונים למזרח אנו מתפללים כנגד ארץ ישראל.

והנה מבואר בגמ' (בבא בתרא דף כה). שרב ששת היה סומא ואמר למשרת שלו, שיכול להעמידו לתפילה לכל שלושת הרוחות, חוץ מרוח מזרחית משום דמורו בה מיני. ופירש רבינו גרשום (ד"ה דמודי) שהיו המינים משתחווים למזרח כנגד השמש היוצאת ממזרח.

וכתב הרי"ז (פסקי ריא"ז מסכת ברכות פרק ד הלכה ד אות ג), הובא בשלטי הגיבורים (מסכת ברכות סוף פרק

האחרונים, שבכל מדינה ומדינה לפי מקומה צריכה להתפלל לכיוון שנוטה לכיוון ארץ ישראל. וראה ב**בלבוש** ועוד אחרונים שכתבו אופן מדידה מדויק כיצד להעמיד את ארון הקודש בבית הכנסת. למדוד על ידי נטיית החלון וכו'. כיום ניתן לבדוק זאת לפי מצפן בצירוף מפה, צריך לדעת באיזה מקום במפה הוא נמצא, ויציטיד במצפן, ומפה שמפרטת לפי עיר ושכונה את כיוון התפילה המדויק. חשוב לשים לב, לשינויים הטופוגרפיים, הבדלי גובה, עיקולי רחוב, צורת המבנה, וכדומה, כי תלוי מאוד באיזה נקודה במרחב הוא נמצא.

במשנה ברורה מהדורת אליבא דהילכתא (בהוצאת 'חברת אהבת שלום' סימן צד הערה ג והערה י) מפורט הכיוון המדויק בכל ערי ארץ ישראל, ואת הכיוון בכל הארצות. ובספר **מאיר עוז** (חלק ד עמוד א סג) מופיע מפה (מצורף התמונה בגיליון) איך למדוד בכל שכונה בירושלים את הכיוון המדויק.

מאיך לדעת הג"ר **גרשון מלצר שליט"א** (בשיעורו על שו"ע או"ח יום א פרשת ויחי תשפ"ה) מנהג ישראל שלא הולכים עם מצפן לבית הכנסת, שכן אין דין שיהיה מדויק מול מקום מקדש, אלא מספיק שהוא בכיוון של מקום מקדש.

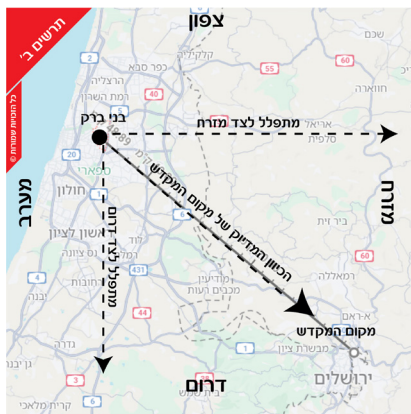
והרי, לא צריך להיות מומחה גדול במפות, כדי לראות ולהבחין שאירופה אינה בקו ישר לארץ ישראל, והמתפלל מאירופה

למזרח בכדי להתפלל לכיוון ארץ ישראל אינו מדויק לגמרי, והאחרונים לא כתבו שאינו מקיים בזה את הדין של צד ארץ ישראל, אלא שיש מעלה ועדיפות כאשר מכיין יותר. ומכאן שמספיק לצד ארץ ישראל.

[לדיוק הדברים, הטור הסמ"ג והרמ"א התגוררו באירופה, ולכן הזכירו את המנהג בארצות אשכנז להתפלל למזרח, שהיא מערבית לארץ ישראל. ויש הבדל מסוים ביניהם, כי הטור התגורר בטולידו שבספרד, גם הסמ"ג שהתגורר בהתחלה בצרפת כתב את ספרו סמ"ג בספרד, ועיון קל במפה מגלה שספרד שנמצאת בדיוק במערב ארץ ישראל, עם נטיה קלה בלבד לצד צפון. ואילו הרמ"א התגורר בקרקוב אשר בפולין, ומצוי עד היום בית כנסת הרמ"א שם,

תפילת השחר דף כ: מדפי הרי"ף אות ג), ו**בדרכי משה** (הקצר סימן צד), ו**ברמ"א** (סימן צד סעיף ב) ו**בלבוש** (סימן צד סעיף ג), וכך נפסק הלכה **במשנ"ב** ("ס"ק יא), ו**בביאור הלכה** (ד"ה אין עושין), כיון שרש ששת נהג להתפלל לכל רוח, חוץ מלכיוון מזרח, לפי שהמינים עובדי ישו מתפללים למזרח, לכן המנהג הקדמון בבתי הכנסת באירופה שנמצאת במערב ארץ ישראל שמתפללים למזרח, ולא מתפללים כנגד אמצע המזרח שהוא נקודת הזריחה ממש, שהוא מנהג המינים שמתפללים לשמש, ועושים אותו אלוה חס ושלום, אלא מתפללים נוטה קצת דרומה (כלומר, לכיוון מזרח דרום) כנגד אמצע היום.

והוסיף ה**בלבוש** (שם), שבנוסף לכך מרויח, שהוא יותר מכוון כנגד ארץ ישראל, כי אירופה נמצאת מערבית צפונית לארץ ישראל.

בזמננו: קשה מה הפשט באותם מקומות (כגון בכותל המערבי לנוהגים להתפלל למזרח בדיוק) שכן מתפללים לכיוון מזרח במדויק, מדוע אין חוששים למורו בה מיני?

ותירץ **באגרות משה** (חלק ט אר"ח סימן טו), מנהגו להתפלל לצד מזרח, משום שאנו במערב ארץ ישראל, וכיון שאין במדינותינו וכמעט ברוב מדינות עכו"ם שעובדים לחמה, ואין אצלנו המינים שמורים להתפלל למזרח, ולכן אין חשש.

באופן אחר יישב הג"ר **אליהו**

זילברמן שליט"א (בהוראה לרבני הילכתא), שמעיקר הדין פוסקים כסוגיא בברכות שצריך להתפלל לכיוון מקום המקדש, אפילו כאשר מתפלל לכיוון מזרח ממש, ולא כסוגיא בבא בתרא שהולכים לפי רוחות השמים, ולכן בטור לא הוזכר כלל הדין שלא להתפלל לצד מזרח בדיוק, וכל מה שהזכירו הרמ"א היינו רק לגבי מדינות אירופה שמלכתחילה צד מזרח אינו מכוון בדיוק לארץ ישראל, ועדיף להתפלל לכיוון מזרח דרום כדי להרויח את השיטות שאין להתפלל למזרח משום דמורו בה מיני. אבל במקום שהוא מכיין ממש לצד שצריך להתפלל, מתפללים לכיוון מזרח ממש.

4. האם צריך כיוון מדויק?

כיצד למדוד: מבואר **במשנ"ב** (סימן צד ס"ק יא) בשם

או"ח יום א פרשת ויחי תשפ"ה), שלגבי הדין להתפלל לכיוון מקום המקדש, אינו תלוי ברצון המתפלל, אלא הוא חיוב גמור, ואילו הדין של לצפון או לדרומו אינו חיוב, אלא תלוי ברצון איש ואיש.

ונחלקו **הראשונים** הובא **בבית יוסף** (סימן צד) מה הכוונה דמצדד אצדודי, לדעת **מהר"י אבוהב והסמ"ג** (עשין יט קא ע"ד), וכן נוקטים **השו"ע והרמ"א** (סימן צד סעיף ב), הכונה שיתפלל כאשר גופו פונה לצד דרום, ויצדד פניו למזרח. מאידך לדעת **רש"י** (ב"ב כה: ד"ה דמצדד) יתפלל כאשר גופו פונה לצד ארץ ישראל, ויצדד מעט לדרום או לצפון. וכתב **המשנ"ב** (ס"ק יב) שהמנהג כדעת רש"י, וכן נכון כדי שלא יהיה עמידתו חלוק מן הציבור.

וחדש **הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה פרק ח סעיף א), 'יצפין' ו'ידרים' הכוונה שרק בזמן שמתפלל על החכמה ידרים, ובזמן שמתפלל על העשירות יצפין, אבל אין הכוונה שצריך לעמוד כך כל משך שעת תפילת שמונה עשרה.

ואמר **הגר"ח קניבסקי זצ"ל** (ספר אלא ד' אמות של הלכה עמוד נא אות יא), שאינו מדרים בשעת התפילה בבית הכנסת לדרמן, כדין הרוצה להחכים, כיוון שבית הכנסת בנוי קצת לכיוון דרום.

6. טעה בכיוון

לא צריך להסתובב: נפסק **בט"ז** (ס"ק א), **והובא בחיי אדם** (כלל כב סעיף י), ובספר **סולת בלולה** (אות ב), ו**בשו"ע הגר"ז** (סעיף ג), ו**במגן גבורים** (אלף המגן ס"ק ב), ו**במשנ"ב** (ס"ק י, ושער הציון ס"ק יב, והוסיף שזה דלא כחולקים), ו**בהליכות עולם** (חלק א פרשת יתרו אות א עמוד קמו), שאם התחיל להתפלל תפילת שמונה עשרה לא לכיוון הראוי, ואינו יכול להטות את פניו, כגון שמתפלל לצד מערב והוא נמצא במקום שצריך להתפלל לכיוון ההפוך למזרח, אין לו לעקור את רגליו ולזוז ממקומו בכדי לשנות לכיוון הראוי, שהרי יש מאן דאמר בגמ' ששכינה בכל מקום, ובדיעבד יסמוך על שיטת אלו, ואין שייך כאן לומר כדו בר קיימא כו' (גמ' ברכות דף ו:) שנראה כשתי רשויות, כיוון שאין אחרים מתפללים באותה שעה למזרח.

אבל אם עומד בתוך ציבור שמתפללים לכיוון אחר, יש חשש של נראה כשתי רשויות, וצריך לשנות את מקומו לכיוון הציבור.

ואם יכול להטות את פניו, כגון שעומד לצפון או לדרום, יטה את פניו למזרח לכיוון הראוי, אפילו שיש אחרים שמתפללים לכיוון מזרח, לא יעקור רגליו רק יטה פניו.

ועיון במפה מגלה שקרקוב נמצאת צפונית לארץ ישראל עם נטיה קלה למערב.

וכנראה כוונת הרמ"א שכלל ארצות אירופה הם במערבה של ארץ ישראל, ולכן הולכים באופן כללי למזרח].

וכן מוכח מהדין של יצדד לצפון או לדרומו, שלמרות הנטיה לצפון או לדרום, מכל מקום נחשב עדיין שמתפלל לכיוון ירושלים, הרי שלא צריך כיוון מדויק ממש.

וביאר **הגר"י ניסים קרליץ זצ"ל** (חוט שני תפילה עמוד קפו, עדות נכדו הגר"מ קרליץ שליט"א לרבני הילכתא) שהמנהג בבני ברק להתפלל לצד מזרח (לכיוון כביש 4), ולא למזרח דרום, למרות שבבדיקה קלה במפה רואים שבעצם הכיון המדויק הוא באלכסון מזרח דרום (ראה תרשים ב), והטעם המנהג הוא על פי המבואר **בחתם סופר** (שו"ת חתם סופר או"ח סימן ט), שצריך להתפלל לצד ארץ ישראל כפי איך שהמקום מוגדר בפי כל, ולא צריך את הכיוון המדויק של ארץ ישראל.

והוכיח כן **מהגמ' (בבא בתרא דף כה:)**, שבכל נחשבת צפון וצריך להתפלל בה לדרום, למרות שבמפה בכל נמצאת בצפון מזרח לארץ ישראל, הרי שקביעת השם על המקום שהיא לצפון מספיק כדי להתפלל לדרום, ולא צריך כיוון מדויק אל עבר מקום המקדש. עוד הוכיח ממה שנהגו באירופה להתפלל למזרח ולא דייקו למזרח דרום.

וביאר את גדר הדברים, שבכל מקום קובעים מה נקרא שהרוח כלפי ירושלים, ובבני ברק וכך גם בכל גוש דן נחשב מערב לירושלים, לכן צריך להתפלל לכיוון מזרח, למרות שהוא במיקום מערב צפון. והוסיף, שיש מקום לומר שבירושלים זה שונה, כיוון ששם רואים את מקום המקדש, ולכן יש יותר ענין להקפיד על הדיוק.

בנתניה המנהג להתפלל לכיוון מזרח, וזאת על פי הוראת **כ"ק האדמו"ר השפע חיים מצאנז זצ"ל** ולא נוטים דרומה, וכן המנהג בהרבה מקומות באר"ב ובאירופה ועוד מקומות, שמתפללים לכיוון מזרח, ולא נוטים למזרח דרום.

5. יצפין או ידרים

הרוצה להחכים ולהעשיר: מבואר **בגמ' (בבא בתרא דף כה:)**, ונפסק **בשו"ע** (סימן צד סעיף ב), הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום, ורבי יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר, **שנאמר** (משלי פרק ג פסוק טז) אַךְךָ יְמִים יִמְיָנָה בְּשִׂמְאֵלָה עֲשֶׂר כִּבְדוֹךְ. ושאלת הגמ' הרי רבי יהושע בן לוי בעצמו אומר ששכינה במערב, מתרצת הגמ' דמצדד אצדודי.

וחידד **הגר"ר גרשון מלצר שליט"א** (בשיעורו על שו"ע

הודעה חשובה לנערי הבר מצוה היקרים

הדרכה: בבית הכנסת קהילת בני תורה - מנחת שלמה, ברחוב מוצפי שכונת בית וגן

ירושלים, הגה רעיון נפלא הר"ר נתן מרגלית ה"ו וקיבל לכך את הסכמת רב בית הכנסת

הג"ר ישראל גנס שליט"א, נער שרוצה להיות שליח ציבור חייב ללמוד את החוברת של "הלכות שליח ציבור" ולקבל תעודה מהג"ר **צבי צנבלבוגן שליט"א** המאשר את אפשרות נער הבר מצוה להיות שליח ציבור בבית הכנסת.

להבדיל, האם מי שעבר בר מצוה יכול להיות נהג אוטובוס? ברור שלא! אפילו אם הוא יודע לנהוג, אם לא למד את כל הכללים, ולא הגיע לגיל שמונה עשרה, אינו יכול להיות נהג, כל שכן וקל וחומר להוביל ציבור שלם וחשוב, ולהעלות את תפילתו, צריכים ללמוד ולהכיר את ערך חשיבות השליח ציבור ואת ההלכות הקשורות אליו.

ניתן לקבל את החוברת בשליחת בקשה למייל מערכת הילכתא.

וזאת למעשה
כי החבור היקר והחשוב
נ"י
הנו ראוי להיות שליח ציבור
בקהילתנו
"קהילת בני תורה - מנחת שלמה"
למי היטב את הלכות שליח ציבור
וחשיבותו וערכו של השליח ציבור.
ויהי רצון שתעוה תולדות
שלח מעולו למשא חסדך
מקובלת ומרצום למי ח' ו'תשפ"ד
פאפא

בס"ד

כל העולם כמונח בקופסא

Version 11- חדש

לוחות לכל מקום ולכל זמן
כל התמונים ליל כל הנסיות ומנהגים
לוח שלם עם הפרשיות ומינים טובים
- ותאריך לנעי
דוֹשָׁב הַתְּמִינִים בְּאַמְצֵי הַיּוֹד (בְּשָׁמַיִם)
חִשְׁבוֹת "מְנוּרָה" (כִּסְוֵי יְרוּשָׁלַיִם)

ZMAN
Computer Software

תוכנת טהרה עם יותר מ: **165,000,000 זמנים**
9000 מנקמות - 690 שנים - 365 ימים - 50 גזנים ליום

Info & buy: SoiferStam@gmail.com • +32 485.84.83.65 • ד.ד. גראסמאן
מחיר התוכנית: (180\$) Price: 45€
אפשר לשלם דרך: PAYPAL, address: GroomanB@gmail.com
ולקבלו דרך אי-מייל. And get it send by Email

ולדעת האליה רבה (אות ג) כאשר התחיל בטעות לצד מערב, טוב להפוך פניו לדרום שזה גם נגד ארץ ישראל. **צריך להסתובב:** מאידך לדעת **היד אליהו** (סימן א) והמאמר **מרדכי** (אות ב) צריך להפסיק ולהסתובב לכיוון ירושלים.

וכתב **בכף החיים** (אות ז), וכן נוקט **באור לציון** (חלק ב פרק מה אות כה), על פי המבואר **בזוהר** (תיקונים תיקון כא) שאסור להתפלל למערב שהוא הנקרא אחר, כי שם מקום אלהים אחרים. ומה שהיושבים במזרח ארץ ישראל מתפללים למערב, היינו משום שיש ישראל השכינה במקום המקדש גם בזמננו, אבל היושבים במערב ארץ ישראל אסור להם להתפלל למערב. ולכן אם התחיל תפילה למערב, צריך להפסיק ולהחזיר פניו למזרח כיוון שהוא הפסק לצורך התפילה. אבל אם התחיל לצפון או לדרום אינו צריך להפסיק.

7. אינו יודע את הכיוון

כוונת הלב: מבואר **בגמ'** (ברכות דף ל.), ונפסק **ברמב"ם** (הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ה הלכה ג), ו**בשו"ע** (סימן צד סעיף ג), סומא ומי שאינו יכול לכוון את הרוחות והמהלך בספינה, יכוין את ליבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר **וְהִתְפַּלֵּל אֵל ה'.**

ומבואר **בביאור הלכה** (ד"ה מי) בשם ספר **שולחן שלמה** שעדיף לצדד את פניו לצד אחד מצדדיו, ולכן אם הוא עומד

מול צד מזרח, יצדד את פניו לצפון או לדרום, ואם הוא עומד מול צד צפון, עדיף לצדד לימינו למזרח, ואם צידד לשמאלו שהוא מערב לא הפסיק, וכן בדרום להיפך. וביאר **הגר"צ ובר שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא) הטעם שצריך לכוון לצד, בכדי שירויח עוד צד בתפילה שלו, שמא יצליח לכוון לצד ירושלים. עוד מבואר בשלחן שלמה, שאם יש כמה אנשים שאינם יודעים, כולם יכוונו לצד אחד.

דינים העולים

- א. **מקום המקדש:** בכל מקום שמתפלל בעולם, צריך להתפלל לכיוון מקום המקדש, ולכן העומד בחוץ לארץ יתפלל לכיוון ארץ ישראל, ובלבו כיוון כאילו עומד בירושלים במקום קודש הקדשים, העומד בארץ ישראל יתפלל לכיוון ירושלים, העומד בירושלים יתפלל לכיוון מקום המקדש.
- ב. **טעה:** התחיל להתפלל לכיוון אחר, ואינו בכיוון הפוך לגמרי, ויכול להטות פניו לכיוון ירושלים, יטה את פניו לכיוון הראוי. אם הוא בכיוון הפוך שלא יעיל להטות פניו, לא צריך לשנות כיוון, אלא אם כן הוא נמצא בתוך ציבור שמתפלל לכיוון ירושלים שצריך לעקור רגליו ולהתפלל כמו הציבור. ויש אומרים שבכל אופן צריך לעקור רגליו למזרח.
- ג. **מזרח דרום:** אירופה נמצאת במערב צפון ארץ ישראל, ומתפללים בה למזרח לכיוון ארץ ישראל, ויש להם להטות מעט דרומה ולהתפלל לכיוון דרום מזרח, שהוא יותר מדויק, ועוד שאין להתפלל לכיוון אמצע המזרח במקום זריחת השמש, שהוא דרך הנוצרים המתפללים לשמש. ויש שכתב שבזמננו שלא מצוי עובדי חמה, אין לחוש להתפלל לצד מזרח ממש.
- ד. **תלוי ברצון:** הרוצה להעשיר יתפלל לצפון, הרוצה להחכים יתפלל לדרום, לדעת הרמ"א מתפלל לדרום ולצפון ומצדד לכיוון מזרח, ולדעת המשנ"ב מתפלל לכיוון מזרח ומצדד לדרום ולצפון. ויש שכתב שרק בשעה שמתפלל על החכמה והעשירות יצדד, ולא בכל התפילה. אדם שנמצא במקום שכיוון התפילה לירושלים הוא דרום מזרח, אינו צריך לצדד לדרום.
- ה. **כוננה בלב:** סומא ומי שאינו יודע את הכיוון, יכוין את לבו כנגד אביו שבשמים. ויצדד את פניו בנוסף לצד אחר, כדי שירויח עוד צד שאולי הוא הנכון.

משיב כהלכה

הפרס השבועי 100 שקל מזומן
הזוכה בפרס גיליון 462 בסך 100 שקל מזומן
האברך הר"ד מאיר שיק שליט"א
כולל 'בית הלל' בני ברק

שאלה: מהו כיוון התפילה הנכון בבית הכנסת שאינו מכון כנגד ירושלים ממש?

כאשר המבנה בנוי בצורה שונה, וארון הקודש בבית הכנסת אינו מכון בדיוק כנגד ירושלים, כפי שמצוי בבתי כנסיות רבים, האם עדיף לפנות לכיוון ארון הקודש, או לכיוון המדויק? ומה הדין כאשר רוב הציבור פונים לכיוון ארון הקודש למרות שאינו בדיוק נגד מקום המקדש, האם יעשה כמותם או יפנה לכיוון המדויק?

מקורות: שהזכרו בגיליון הנוכחי, ובנוסף תוספתא (מגילה פרק ג), טור שו"ע ומשנ"ב וביאור הלכה (סימן צד סעיפים א-ב, סימן קנ סעיף ה), ערוך השולחן (סימן צד), משיב דבר (סימן ז), שבט הלוי (חלק י סימן כ), הליכות שלמה (תפילה פרק יט סעיף ד), דעת נוטה (תפילה עמוד רעה), משנת יוסף (הלכות בית הכנסת סימן ה), גיליון שער מציון (הלכות תפילה).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, כל השולח תשובה נכונה, בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), יכול לזכות בפרס. בחירת הזוכה על דעת רבני הילכתא ולפי החלטתם הבלעדית. התשובות המובחרות יושלו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שעות 02-שלוחה 4
- עמדות 'נדרים פלוס' לקהילות, קופת 'הילכתא' - 'עומק הפשוט'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
- בפקס מספר 1532-6507823
- במייל 5047867@gmail.com

לעילוי נשמת

האשה הצדקנית מרת מלכה ע"ה ב"ר יצחק זאב זצ"ל
נלב' ע"ז טבת ת.נ.צ.ב.ה.

נושא הגיליון הבא:

'כיוון התפילה בבית הכנסת'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

הגיליון הוקדש לעילוי נשמת ראש ישיבת מיר
הגאון האדיר רבי חיים ליב הלוי שמואלביץ בן הגאון הצדיק רבי רפאל אלתר
זצוק"ל נלב' ע"ג טבת תשל"ט ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י נכדו הג"ר מרדכי שמואלביץ שליט"א ראש כולל 'שערי חיים'

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשוט
- שיעורים וימי עיון
- בית הוראה טלפוני
- בירורי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

מכון הילכתא

מענה אנושי: 02-5350-535 פקס: 02-6507-823

לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...